

Mikołaj
Łoziński

Stramer

SVETOVÁ PRÓZA

Mikołaj
Łoziński

Stramer

Z polštiny preložil
KAROL CHMEL

slovar

Copyright © Mikołaj Łoziński 2019

Published by arrangement with Wydawnictwo Literackie, Cracow.

All rights reserved.

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2025

Translation © Karol Chmel 2025

Cover photography reproduced by permission of Muzeum Ziemi
Tarnowskiej, Tarnów

ISBN 978-80-556-6693-8

This book has been published with support of the ©POLAND
Translation Program.

Kniha vyšla s láskavou podporou ©POLAND Translation Program.

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy sa nesmie
reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi prostriedkami, ani
elektronickými, ani mechanickými, ani vo forme fotokópií, nahrávok,
prostredníctvom súčasného a ani budúceho informačného systému
a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Môjmu otcovi

I.

NATHAN

To pre Rywku sa vrátil z Ameriky. Hovoril, že celé štyri roky myslel deň čo deň na to dievča, až si napokon kúpil lodný lístok naspäť. Nepriznal, že sa vrátil bez groša a že aj na ten lístok si musel požičať peniaze od staršieho brata. Zato sa mu však do reči stále plietli americké slová, ktorým nikto z príbuzných nerozumel.

Z Ameriky si priniesol kožený opasok s mosadznou prac-kou. Bratov dar na rozlúčku – na cestu späť do Poľska. Na newyorskom nábreží sa objali a viac sa nevideli. Na opasku sa dalo – pri dôkladnejšom preskúmaní používaných dierok – vidieť, ako sa mu za tie roky menila postava. Nathan by ani sám neveril, že bol kedysi taký útlý.

Podobne ako jeho otec a dedko výzorom pripomínal zápasníka. Starého zápasníka. Široké plecia, sotva viditeľný krk a hrud' vypučená dopredu, ako to vídať u kohúta. Bol pyšný, že v meste o ňom hovoria ako o „bosovi“.

Na ulici na otázku, ako sa má, odpovedal:

– Celkom dobre, ale nie beznádejne.

Rukou sa dotkol klobúka a pokračoval v ceste.

Každých pár mesiacov prišiel list z New Yorku. Ben písal, že zatiaľ musí, bohužiaľ, cestu do Tarnova odložiť. Papiernictvo teraz opustiť nemôže. Začína sa školský rok a má príliš veľa objednávok. Musí prepustiť nespoľahlivú zamestnankyňu, no na jej miesto ešte nenašiel novú, dôveryhodnejšiu. Onedlho

budú kresťanské sviatky, Vianoce, čas darčiekov, a u nás nenakupujú len židia! Žena zase ochorela. Začala sa kríza, keby teraz nechal obchod tak, nemal by sa potom prečo do Ameriky vrátiť. Je mu však smutno a rád by prišiel na budúci rok. Nevie sa už dočkať, kedy sa spozná s Rywkou, s ich synmi a dcérami.

Ako rodičia viete najlepšie, čo potrebujú, kúpte to teda namiesto mňa.

Do listu napísaného na firemnom papieri (BEN STRAMER GENERAL MERCHANDISE, 33 Grand St, NY), poskladaného vo troje, vkladal zelené bankovky. Navyše ich obalil tenkým fialovým papierom, aby nebolo vidieť, čo je tam dnu. Fialový papier zakaždým bankovky zafarbil; keď ich vytiahli z obálky, boli zeleno-fialové a Rywka ich musela opatrne omývať a potom sušiť nad pieckou v kuchyni.

Nathan deťom dával len americké známky z obálok. Dolláre odkladal.

– Celý čas pracujem, tak nemám čas zarábať, – vysvetľoval žene.

A čakal. Čakal, čakal, čakal. Kým sa pritrafí dobrý obchod. Obchod, ktorý zmení život rodiny Stramerovcov. Odveje ich z jednoizbového bytu s malou kuchyňou na prízemí na samom konci Goldhammerovej ulice, nadnesie vysoko nahor a spustí až na najvyššie poschodia domov s pestrofarebnými vitrážami na schodiskách v elegantnej poľsko-židovskej štvrti, najradšej v blízkosti zastávky električiek, na ktorú bol Tarnov taký pyšný. Do jedného z tých priestranných viacizbových vysokých bytov s toaletou a kúpeľňou s tečúcou vodou, s elektrickým svetlom a kvetmi ozdobeným balkónom.

Istý krátky čas sa zdalo, že sa to splní. Práve pomerne lacno kúpil celý vagón kolofónií. Povedali mu, že ich používajú

huslisti na namazanie sláčikov. Odkiaľ mal vedieť, že v Tarnove nie je až toľko huslistov? Napokon si sám kúpil husle so slákom a prikázal Salkovi, o ktorom Rywka vravela, že má krásne dlhé prsty, aby na nich hral.

Aj keď nikdy nebol vo filharmónii ani v opere, v predstavách tam už svojho sedemročného syna videl – na scénach Krakova či dokonca Viedne. Rywka si ho tiež najskôr predstavovala v malom smokingu, s motýlikom a so záplavou zvlnených vlasov. Na rozdiel od svojich bratov sa nerád bil a nerád si špinil ruky.

– Tu máš, – povedal Nathan, keď mu podával nástroj. – Slávny huslista ešte nijakej rodine neuškodil. Je predsa jasné, koľko sa dá zarobiť na lístkoch.

Lenže z toho nebolo nič.

Je síce pravda, že ho párkrát poslal na lekcie k poľskej učiteľke. Ale či na ne Salek naozaj aj chodil...? Zakaždým, keď prišli hostia a Nathan ho požiadal, aby predviedol „malý koncert“, Salek sa vykrúcal. Až po polroku Nathan prestal prosiť a prikázal „okamžite priniesť husle“.

Po vystúpení mlčal.

Až keď hostia odišli, pokrútil hlavou na sotva viditeľnom krku a povedal: – Goddamit!

Nikto nechápal, a tak dodal:

– Peniaze vyhodené von oknom!

V ten večer prvý raz namiesto toho, aby chytil remeň, chytil sláčik. Prinajmenšom na niečo sa zide! A naozaj tak bolo. Vôbec nemusel silno udierať, Salek vydával zvuky, čo pripomínali tie, ktoré ešte pred chvíľou sám doloval počas „malého koncertu“ zo svojich huslí.

V práci, za pokladnicou židovského bitúнку, Nathan tiež čakal na obchod svojho života. Preto sa mu stávalo, že v zápale myšlienok, plánov a detailne vyrábaných budúcich ziskov zákazníkom vydal zle zo sumy za nákup.

– Shit, – hromžil, ak mu pred koncom dňa chýbali v pokladnici peniaze.

Stávalo sa však aj to, že peňazí bolo priveľa. Vtedy nič nehovoril, len si ten rozdiel diskkrétne schoval do vrečka nohavíc.

Mám deti, pomyslel si vtedy. Keď sa konečne blížila tá adekvátna chvíľa, mal chuť ujsť z práce domov. Cestou nakupoval. Doma si ani na chvíľu nesadol. Pri večeri sa vypytoval detí, čo nové v škole. Iná vec je, že nemal trpezlivosť vypočúť si ich. Ale aspoň sa spýtal, myslela si Rywka. Potom ju prosil, aby si sadla a odpočinula si. Sám pozbieral taniere, vyhrnul si rukávy na košeli a poumýval riad.

Až keď skončil a deti už spali, vybral z kovovej nohy posteľe do zvitku stočené doláre.

– Mám predtuchu, že tentoraz nám to vyjde. Že to bude ono.

Rywka nevravela nič. Nathan však vedel, čo si myslí: Prečo ti pri poslednom obchode ani nenapadlo pozrieť si poriadne aspoň jednu sviecu? Nechcel strácať čas, obával sa, že ho ostatní kupci predbehnú, že niekto ponúkne vyššiu sumu. Najviac sa však bál, že predajca, čo sem prišiel až z Kolomyje, si zistí, koľko stoja sviece v Tarnove, a uvedomí si, že tie svoje predáva skoro zadarmo. Nathan musel konať rýchlo. Takáto príležitosť sa už určite nezopakuje. Sviece štyrikrát lacnejšie ako z chýrnej židovskej fabriky Včielka, ktorá dodáva do všetkých kostolov v Tarnove! A možno dokonca aj v Krakove. Tak počul, no nevedel, či je to pravda, alebo reklama. Napokon dopočul sa aj to, že majiteľ, pán Szpilman, potichu dáva peniaze socialistom. Ale to zas mohla byť antireklama, akú rozširovali konkurenti Včielky.

Vo chvíli platby sa Nathan dokonca chvíľu cítil ako podvodník. Možno mal tomuto nešťastnému predajcovi z Kolomyje ešte niečo prihodiť, prípadne ho aspoň pozvať na obed? Vzápätí však tento pocit vystriedala lútosť, že predajca nemá na predaj viacej tovaru. Takže to hádam predsa len nestálo za to.

Takto v duchu Nathan odpovedal na otázku, ktorú mu Rywka nepoložila.

Sedeli oproti sebe pri mierne vratkom kuchynskom stole, dlážka bola nerovná a spod nohy stola muselo vykĺznuť podložené drierko. Nathan sa ho ako obvykle pokúšal topánkou zatlačiť naspäť. Nepodarilo sa, a tak sa zohol, drierko našiel a zasunul ho na miesto. Zajtra ráno, len čo sa rozvidnie, ho konečne ošmirgľuje a prilepí, rozhodol sa.

Obidvaja vedeli, že nijaké z jeho vysvetlení ju nepresvedčí; určite aj preto sa spolu rozprávali bez slov. A možno jednoducho nechceli zobudiť deti? Len sa na seba pozerali, ale Nathanovi sa aj tak chvíľku zdalo, že v Rywkiných jasných očiach vidí namiesto jednej sviečky, ktorá horela na stole, aspoň tisíc, čo kúpil bez knôtov. Čo z toho, že keď to zbadal, hneď sa rozbehol na stanicu a za posledné peniaze si kúpil lístok na perón? Vlak s obchodníkom a stále mierne sfialenými Nathanovými dolármi dávno odišiel do Kolomyje. Nathan dlho stál uprostred ľudí na peróne a opakoval nezrozumiteľné americké slová, kým sa Rywke nepriznal k tomu, čo sa stalo. A večer, hoci bolo okno zatvorené, prenikal cezeň na Goldhammerovu ulicu plač jeho detí.

Potom sa uložil do postele a celý týždeň nevstal a nešiel pracovať. Na bitúнку Rywka oznámila to isté, čo povedala deťom:

– Nathan má žalúdočný katar.

Tentoraz to bude inak, hovoril dnes jeho pohľad. Na Rywku nezapôsobilo, že sa mu znovu rozsvietili oči ako v časoch, keď sa zoznámili. Len občas rozmýšľala, odkiaľ sa berú tie prílivy a odlivy jeho energie. Raz sa na to dokonca Nathana spýtala.

– Priviezol som si ju z Ameriky, – povedal.

Predstavila si vtedy more, o ktorom jej rozprával po návrate do Tarnova. Tiež bolo vystavené vlnám, striedali sa tam prílivy a odlivy. Zriedka zostalo pokojné – ako ona.

– Skôr si to chytil od mora, – usmiala sa.

V každom prípade rozhodne dávala prednosť príbehu o mori a veľkých lodiach než o New Yorku. Upokojovali ju. Rada si ich predstavovala pred spaním. Pravdaže, Žid.

RYWKA

Nathan veľa rás sľuboval, že ju vezme k moru, ale to bolo ešte pred svadbou a deťmi. Doteraz bola najďalej v Krakove.

V mladosti jej, samozrejme, navrhovali výjazd do Ameriky. Ktorému dievčaťu niečo také neponúkali? Na ulici ju zastavil príjemný prešedivený muž s prsteňom na malíčku. Predstavil sa ako podnikateľ, majiteľ dobre prosperujúcej fabricky v Nebraske, a „predovšetkým trúchliaci vdovec, ktorý sa vrátil do Európy hľadať lásku“. Toto hľadanie ho zaviedlo dokonca za jej rodičmi. Rywkin otec pohrozil, že pôjde na políciu. Nie náhodou sa vtedy o Haliči hovorilo ako o „škandalíci“. Všetci vedeli, o čo v skutočnosti ide a koho to vlastne naozaj hľadajú. Napriek tomu sa dve jej spolužiačky z Niska, Nesa Schnurová a Lila Flaumová, rozhodli, že to prijmú. No možno ich prehovorili rodičia a vystrčili z domu? Počula, že skončili v Argentíne alebo Brazílii. Viacej ich nevidela.

V Nisku sa povrávalo, že pekné dievčatá pasáci volajú „strieborné lyžičky“, „biely hodváb“, „koberce zo Smyrny“. Menej pôvabné označovali ako „vrecia múky“ a celkom škaredé ako „mechy zemiakov“. Ešte si tie označenia pamätala. Možno preto, že dievčatá ich používali aj medzi sebou. Uvažovala aj o tom, do ktorej kategórie ju zarátali.

Uvedomovala si, že na striebornú lyžičku je príliš nízka. Mala však tmavo orámované svetlé oči, husté čierne vlasy a útlý driel. Rozhodne teda nebola vrece múky a už vôbec nie mech zemiakov.

Teraz, na Goldhammerovej, jej tie časy pripadali ako neskutočné. Vydala sa, presťahovala do Tarnova, porodila deti. Veľa sa v jej živote zmenilo. Ale či aj na svete? Stále bolo počuť o pasákoch obchodujúcich s „bielym mäsom“. V podstate až toľko rokov neuplynulo. Ešte stále sa predsa stávalo, že omylom začínala list dátumom tisícosemsto... Akosi sa nevedela naladiť na toto dvadsiate storočie. Možno preto, že len zriedkakedy čítala noviny. Kto by mal pri šiestich deťoch na to čas?

Rodila vlastne sedemkrát. Prvý syn, Kuba, sa narodil predčasne, bez mihalníc a nechťov. Vyčítala si, že v tehotenstve pomáhala Nathanovi maľovať a zariaďovať ich prvý byt, menší než tento na Goldhammerovej. A raz sa dokonca pošmykla a pred vchodom spadla. Musela potom zostať v posteli. Napokon, na tom už teraz nezáležalo.

Bola zima, zababušili ho do najteplejšej periny, ale nepomohlo to. Žil necelé tri týždne. Vybaviť pohreb vlastného dieťaťa, ísť v snehu za rakvou vlastného syna bolo niečo nepriradené. Nútila sa do plaču. Nemohla, preto si rukami zakryla tvár. Aby ostatní nevideli, že neplače.

Malá rakva nebola drahá, no bezťak za ňu dali všetko, čo mali. Kubu pochovali pri cintorínskom múre. V noci po pohrebe ju zobudil tlmený plač. Pritúlila sa k Nathanovi a až vtedy sa aj sama rozplakala.

Nevedela, či aj Nathan tak smútil za malým. Nevedela, či sa aj on nebojí, že Rywka už neotehotnie. Ako jeho švagriná Pepi, ktorá ešte pred odchodom do Ameriky takisto porodila predčasne a spolu s dieťaťom sa dostala do nemocnice, no odišla z nej už sama. Z toho, čo rozprával Nathan, tá strata rozhodla o ich odchode. Na druhej strane je zrejmé, že v Amerike majú najlepších lekárov pre takéto záležitosti.

Ben a Pepi v listoch písaných rovnomerným písmom na firmnom papieri však nikdy nespomínali tehotenstvo alebo

dieťa. Zato však v listoch, ktoré putovali opačným smerom (a možno sa kdesi na mori aj míňali – predstavovala si Rywka), Nathan svojím nervóznym typom písma zvestoval bratovi, že na svet príde ďalší Stramer a opisoval ostatných. Možno práve preto sa im nedarilo pricestovať do Tarnova. Aj keď boli najbližšia rodina. Zato ani raz nezabudli vložiť do obálky peniaze.

Pre Rywku to bolo pochopiteľnejšie ako pre Nathana. Veď čo keby to bolo naopak? Keby sme my zostali bezdetní a spoza oceána by namiesto dolárov prichádzali správy o ďalších amerických bratrancoch a sesterniciach? Ako by sme sa cítili?

Myslela vtedy na Bena a Pepi so sympatiami. A vždy, keď na nich myslela, prišiel jej na um Kuba.

– Prvé dieťa je pre Boha, – povedal raz Nathan.

– Nerozprávaj ako rabín, – pokarhala ho.

Na koho by sa podobal? Vari by sa, tak ako najstarší Rudek, nikdy s ničím nezveril a lietal by celé dni po meste? Čo vlastne robí a odkiaľ berie peniaze, ktoré jej potajomky dáva na domácnosť?

Mohla o tom len špekulovať.

RUDEK

Raz v nedeľu ho Nathan náhodou zbadal uprostred poľsko-židovskej bandy výrastkov, ktorí – ako spotvorená karikatúra – kráčali za plukom rakúskych vojakov pochodujúcich v tesných slávnostných uniformách hlavnými ulicami Tarnova. Možno to bolo pri príležitosti prvého výročia úmrtia cisára Františka Jozefa, lebo hrala aj pochodová hudba. Práve na tú sa prišiel Nathan pozrieť. Teda konkrétne pozrieť si huslistu. V tom čase ešte veštil Salkovi muzikantskú kariéru, len nedávno mu kúpil staršie husle od firmy Höfner.

A chcel sa presvedčiť, ako vyzerá ozajstný huslista. Ale prečo ho nikde nevidel?

Zahľadel sa tak ako ostatní na dirigenta orchestra, na jeho bielu taktovku s mosadznou guľôčkou navrchu. Guľka bola raz hore, raz dole, raz sa obracala okolo vlastnej osi, ba vo finále vylietala do vzduchu. Ktovie, koľko mu za to platia, pomyslel si Nathan a stuhol v očakávaní: možno sa raz dirigentovi svoju ozdobenú paličku zachytiť nepodarí?

Skôr by očakával to, než že tu stretne Rudka. Spočiatku nemohol uveriť, že jeho syn spolu s inými zbiera zo zeme ohorky, robí urážlivé gestá a posmešné grimasy na vojakov. A navyše na celé Sobieskeho námestie ziapa:

*Až k Ulmu, až k Ulmu, tam pod Austerlitz,
Vzali sme nohy na plecia a hybaj v ric.*

Tú pesničku Nathan poznal ešte z vlastnej mladosti. Začal sa pretláčať k Rudkovi.

*Veď my Rakušáci to vo zvyku máme,
Že nič nevravíme, do trapu sa dáme.*

Nenechal ho dospievať ďalšie slová. Vytiahol syna za golier z davu. A všetkým pred očami mu naložil americkým opaskom. Niekoľko rakúskych dôstojníkov s vykrútenými fúzikmi sa otočilo, niektorí si aj priložili k očiam binokel, no pokračovali v pochode. Nathan si nasúkal opasok naspäť do nohavíc a spýtal sa:

– Bude nám azda niekedy lepšie ako za cisára Františka Jozefa?!

A dodal:

– A keď ťa ešte raz uvidím s cigaretou v papuli, vytrhnem ti ju aj s pľúcami.

Stalo sa to pred necelým rokom, ale evidentne to zaúčinkovalo, lebo v poslednom čase bolo možné stretnúť Rudka pri múre kasární na druhej strane Goldhammerovej ulice, kde sídlila rakúska garnizóna, a cigarety rozhodne nemal v ústach, ale iba vo vreckách.

Už vyše týždňa tam vždy po škole brával aj Salka. Vyzeral Rudek oveľa starší, alebo Salek oveľa mladší než v skutočnosti? A možno bratia robili takýto dojem vďaka kontrastu. Vysoký širokoplecí chalan v šiltovke a pumpkách sklonený nad drobným chlapcom – navyše natesnaným do úzkej školskej uniformy s vysokým golierom –, fakticky ešte stále deckom.

Koniec koncov delilo ich viac ako tridsať centimetrov alebo pol druhu roka. Salek ani nehral v modrom tričku a bielych trenírkach futbal na pravom krídle ako Rudek v Samsone Tarnov, ani na nijakej inej pozícii v inom mužstve. Vôbec nikde a nič nehral. Nenaučil sa hvízdať na prsty ani poriadne pľuť. Oblial si uniformu zakaždým, keď spoločne pili malinovku z fľaše. A čo je najhoršie, vždy sa mu podarilo pri strome ocikať nohavice, aj keď mu Rudek ukazoval, ako sa tomu dá vyhnúť.

– Aj keby si si otriasal dva týždne, posledná aj tak padne do nohavíc, – poučal ho. – Ale nie na nohavice.

Podobne to bolo s boxom a so zápasmi. Rudek prikazoval Salkovi cvičiť na mladších bratoch Hešovi a Nuskovi, ale tiež bez väčšieho efektu. Napokon ho viac-menej naučil jeden úder – čelom do nosa. To po ňom si Hešo offrkal košeľu krvou a celá trojka za to dostala výprask americkým opaskom.

V každom prípade, ak do Salka niekto zabírdal, nanajvýš v zlosti zatínal päste a rukami robil mlynček. Aj tak mu nehrozí nebezpečenstvo, lebo všetci vedia, či je to brat – Rudka to vnútri celkom hrialo. Pripravoval ho však tiež na prípad, keby v inej štvrti o tom nevedeli a niekto sa pokúsil Salka udrieť. Mal povedať, že pozná Omegu, Zachara alebo Bändera.

V Tarnove sa nenašiel hádam nikto, kto by na nich nemyslel so strachom. – Nikto sa ťa ani nedotkne.

Salkovi sa nepriznal, že ich nepozná ani on sám. Vari o tom musia ostatní vedieť?

Zato všetci vedeli, že Omegu, Zachara a Bändera, ak akurát nesedeli vo väzení, možno večer stretnúť v spoločnosti prostitútok pri Poľskom hoteli na Staničnej ulici. No takému stretnutiu sa každý radšej vyhol. Povrávalo sa, že títo sa nikoho neboja. Akoby nechtiac buchnú plecom do iných, odstrčia chodcov z chodníka a zhadzujú im pokrývky hlavy. Školské čiapky, šiltovky, klobúky, jarmulky a kožušinové štrajmle chasidov pristávali v blate a mlákach, ktorých je tam aj po menšom daždi v každom ročnom období plno. A to bol ešte len začiatok. Potom nožiari čakali na reakciu. Či sa obeť zmôže aj na čo najmenšiu, trebárs len pohľadom vyjadrenú výhradu, najdrobnejšie gesto nespokojnosti, potme viditeľné len pre ich oči.

– Taký si ty kozák?

A hneď pristúpili tak blízko, že bolo cítiť, čo v ten deň zjedli a vypili v reštaurácii tretej triedy na železničnej stanici. Z týchto troch len David Bänder neudrel hneď.

Najprv sa hral s nožom. A toho sa všetci báli najviac, lebo Bänder bol nepredvídateľný. Stávalo sa mu, že jedného len tak nechal ísť, a druhého zrazu bodol nožom.

– Tak čo, obrezať ťa, kozák? – údajne sa raz spýtal vydeseného kniežaťa Romana Sanguszkú, ktorému sa v noci pokazilo auto akurát blízko stanice.

Rudek si uvedomoval závažnosť takéhoto stretnutia. V škole sa učili, že rodina Sanguszkovcov sú niekdajší majitelia Tarnova, a na ulici zasa, že Bänder je pravnuk Ideleho Muca, legendárneho šéfa tarnovských zlodejov. A keďže Rudek patrila aj tu, aj tam medzi najusilovnejších žiakov, chápal, že oproti sebe sa postavili potomkovia vládcov mesta.

– Tak čo, obrezať ťa, kozáček? – Rudek si s bratmi veľa rás zo zábavy zahráli túto scénu na dvore na Goldhammerovej ulici.

– Len to nie! Zlutowanie pre kniežaciu milosť! – Salek sa v úlohe Sanguszka kryl rukami a omdlieval pri stene dreveného záchoda.

SALEK

Videl to v divadle. Ako narodeninový darček dostal od Rudka lístok na státie. Dávali *Samsona a Dalilu* v réžii a hlavnej mužskej úlohe s Dantom Baranowskym. Počas predstavenia v studenej, takmer prázdnej sále Sokola sa nevedel sústrediť na hercov, pobiehajúcich po scéne a striedavo ručiacich od zúrivosti, plačúcich a omdlievajúcich. V Dalile hneď spoznal Jadwigu Geronovú, elegantnú ženu gymnaziálneho profesora poľštiny, ktorú úklonom zdravil na školských chodbách. Mal sa azda aj teraz ako obvykle prinajmenšom z diaľky diskrétno ukloniť? Nechcel, aby sa cítila urazená. Nevedel ani, či má právo sadnúť si, aj keď viac ako polovica červených kresiel bola voľná. Koho by sa mal na to spýtať? Okrem toho celý čas uvažoval, či sa Dante Baranowski naozaj narodil ako Dante Baranowski. Pôvodne bol možno tiež obyčajný Salek alebo Jurek. A až ako dospelý si – ak chcel figurovať na plagáte a vystupovať – musel najprv zmeniť meno na také, čo znelo viacej umelecky. Spájalo sa mu to s Goldhammerovou ulicou; keď sa na ňu presťahovali, ešte sa volala Kúpeľná.

A ako by to znelo? Dante Stramer.

Po predstavení Rudek čakal pri budove Sokola.

– Rudo, prečo sa Baranowski volá Dante? – spýtal sa cestou domov Salek.

– Jednoducho – Baranowského matka bola Talianka, a Dante je typické talianske meno.

Ako to robil, že všetkých poznal a toľko o nich vedel? Salek sa obdivne zahľadel na brata.

Aj on však dokázal Rudkovi zaimponovať.

Rýchlo si získal popularitu na gymnáziu, hneď v prvej triede, keď počas prestávky pri pohľade na katolíckeho kňaza Wątorka a Izaaka Bleiweissa, učiteľa Mojžišovho vyznania, ako sa prechádzajú spoločne po nerovnom dvore, spolužiakom predhodil komentár:

– Aha, Starý zákon ruka v ruke s Novým.

Niektorí síce tvrdili, že to vymyslel niekto z vyšších tried, ale Rudek im neveril. Nespochybniteľným svedkom Salkovho prvenstva bol predsa ich spolužiak, žiak toho istého gymnázia, Romek Brandstaetter. O chvíľu sa žartík rozšíril po celom rozbujošenom dvore, prenikol do tehlovej školskej budovy.

– Počujete to, pán profesor? – spýtal sa napokon Wątorek.

A Bleiweiss odpovedal:

– Prečo by som to nemal počuť, pán prelát?

V škole o nich kolovali kadejaké klebety. Napríklad sa šepkalo, že radi chodia per pazuch, lebo ani jeden nemá ženu.

Salek nepočúval a ani si na hodinách Mojžišovej vierouky nerobil poznámky. Riešil domáce úlohy z matematiky, písal slohy z poľštiny, pripravoval sa na korepetície, ktoré dával po škole. A keď skončil, pozoroval ľudí, ktorí išli okolo po ulici. Rozmýšľal o tom, že tiež pôjde tadiaľto po vyučovaní a tí, čo ho vtedy uvidia cez okno, jednoducho zbadajú chlapca, ako kráča po ulici. Nebolo na tom nič nezvyčajné alebo mimoriadne a sám nevedel, prečo sa tak často vracia k predstave, že o chvíľu bude pre iných tým, kým sú teraz oni preňho. Pozeral sa aj na smetný kôš pri križovatke na druhej strane ulice. Rátal, koľko osôb sa tam medzi jedným a druhým zvonením nakloní a vsunie do koša ruku.

Teraz to bola už štvrtá – aj keď od zvonenia neprešla ani štvrťhodinka –, stará žena odhrňala odpadky, podistým hľadala

zvyšky jedla. Pred ňou to bol chlapec, nanajvýš v jeho veku, ktorý rýchlym pohybom zhrnul do vreka plášťa poskrúcané ohorky. Do smetníka prilietali aj havrany a tie nielenže robili najväčší rámus a neporiadok, ale aj kazili povest' ostatným, lebo vyhadzovali smeti na chodník. Tie však Salek nebol schopný zrátať.

Hebrejská abeceda mu teraz pripadala smutná, pochmúrna. Spájal si ju s najbiednejšou časťou Tarnova, so starou židovskou štvrťou. Písmená ovisali nadol ako pejsy, brady a prídlhé, naspodku večne zablatené čierne kabáty obyvateľov Grabówki.

Aj tak vedel všetko, čo učil Bleiweiss. Kedysi to bolo zaujímavé, mohlo sa mu to páčiť. Rozprávky pre trojročného chlapca – toľko mal, keď ho otec prvý raz zaviedol za ruku do chederu. Nie toho, čo bol k ich domu najbližšie, kam chodil Rudek minulý rok, ale oveľa ďalej. Salka boleli nohy, takmer musel utekať, aby s otcom udržal krok. Nevšimol si obrubník, potkol sa, spadol na ruky, ale zašpinil si aj nohavice, navyše sa mu na kolene predrali.

– Goddamit! – mykol ho otec naspäť na nohy. Salek sa rozplakal, do chederu už ísť nechcel. – Inak pôjdeš do toho pri dome.

Rok predtým odtiaľ Rudek pribehol s horúčkou a rozhodnutím, že sa tam viacej nevráti. Trvalo dlho, kým z neho mama vytiahla, čo sa stalo. Až keď sľúbila, že to nikomu inému neprezeradí, Rudek jej porozprával, že melamed žiakov nielenže ťahá za uši a bije trstenicou za zle zopakované hebrejské slová. Prikázal mu aj vyzliecť sa donaha a stáť v kúte miestnosti, zatiaľ čo ostatné deti mali pristupovať k nemu a pľuť mu do tváre. Vtedy ušiel.

– Za čo ti to prikázal? – spýtala sa.

– Lebo som neveril, že Židia prešli suchou nohou cez Červené more.